

שבת שובה - חוטא מה עונשו

הרב ארי דוד קאהן

1. הושע פרק יד פסוק ב - ג

(ב) שובה ישראל עד ה' אלתיך כי כשלת בעונך: (ג) קחו עמכם דברים ושובו אליה אמרו אליו כל-תשא עון וקח-טוב ונשלמה פרים שפתינו:

2. תלמוד ירושלמי מסכת מכות פרק ב הלכה ו

מני רבי ליעזר בן יעקב אומר. מקלט מקלט כתוב בפרשת דרכים. כדי שיהא הרוצח רואה את הכתוב והולך. אמר רבי אבון. כמין יד היתה מראה להן את הדבר. אמר רבי פינחס (תהלים כה, ח) **טוב וישר ה' על-בן יורה חטאים בדרך למה הוא טוב ומהו עונשו אמרו להם (משלי יג, כא) חטאים תרדף רעה** ואת צדיקים ישלם טוב: **שאלו לתקמה חוטא מהו עונשו אמרו להם (יחזקאל יח, כ) הנפש החטאת היא תמות שאלו לקודשא בריהו הוא חוטא מהו עונשו אמר להן יעשו תשובה ויתכפר לו.** היינו דכתיב (תהלים כה, ח) על-בן יורה חטאים בדרך יורה לחטאים דרך לעשות תשובה.

3. פסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים) פיסקא כד - שובה

טוב וישר י"י על פן יורה חטאים בדרך וג' (תהלים כה: ח). שאלו לתקמה החוטא מהו עונשו, אמרה להם וחסטאים תרדף רעה (משלי יג: כא). שאלו לנבואה החוטא מהו עונשו, אמרה להם הנפש החטאת היא תמות עונשו, א' להם יעשה תשובה ויתכפר לו, הדא היא דפתי טוב וישר י"י וגו' (תהלים כה: ח). א"ר פינחס למה הוא טוב שהוא ישר, למה הוא ישר שהוא טוב. על פן יורה חטאים בדרך (שם/תהלים כ"ה/), שהוא מורה לחטאים דרך שיעשו תשובה. לפיכך הושע מזכיר את ישראל ואו' להם שובה ישראל (הושע שם י"ד/).

4. תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף יז עמוד ב

ויעבור ה' על פניו ויקרא" (שמות לד). אמר רבי יוחנן, אלמלא מקרא כתוב, אי - אפשר לאמרו, מלמד שנתעטף הקדוש ברוך הוא כשליש - צבור, וקראה לו למשה סדר תפלה. אמר לו, כל זמן שישאל חוטאין, יעשו לפני פסד הזה, ואני מוחל להם. (שמות לד) "ה' ה'" - אני הוא קדם שיחטא אדם, אני הוא לאחר שיחטא אדם ויעשה תשובה. "אל רחום וסנון, ארף אפים ורב חסד ואמת". אמר רב יהודה, ברית כרותה לשלש עשרה מדות שאינן חוזרות ריקם, שצנאמר, (שם) "הנה אנכי פרת ברית" וגו'.

5. שמות (פרשת כי תשא) פרק לד פסוק ה - ז

(ה) ויגד ה' בעניו ויתמצב עמו שם ויקרא בשם ה': (ו) ויעבר ה' על-פניו ויקרא ה' ה' אל רחום וסנון ארף אפים ורב-חסד ואמת: (ז) נצר חסד לאלפים נשא עון ופשע וחסטאה ונקזה לא ינקזה פקדו עון אבות על-בנים ועל-בני בנים על-שלישים ועל-רבעים:

6. יונה פרק א

(א) ויהי דבר-ה' אליונה בן-אמתי לאמר: (ב) קום לך אל-גינתה העיר הגדולה וקרא עליה כי-עלתה רעתם לפני: (ג) ויקם יונה לברח מרשישה מלפני ה' ויגד יפו וימצא אניהו בצה תרשיש ויפון שכרה ויגד בה לבוא עמהם מרשישה מלפני ה':

7. יונה פרק ג

(ד) ויחל יונה לבוא בעיר מהלך יום אחד ויקרא ויאמר עוד ארבעים יום ויגינה נהפכת: (ה) ויאמינו אנשי גינה באלהים ויקראו-צום וילבשו שקים מגדולם ועד-קטנם: ... (ח) ויתכסו שקים האדם והבהמה ויקראו אל-אלהים בתוקה וישבו איש מדרך הרעה ומו- החמס אשר בכפיהם: (ט) מי-יודע לשוב

ונחם האלהים ושב מתרון אפו ולא נאבד: (י) וירא האלהים את מעשיהם כיישבו מדרכם הרעה וינחם האלהים עליהרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה:

8. יונה פרק ד

(א) גברע אליונה רעה גדולה ניסר לו: (ב) ויתפלל אל-ה' ויאמר אנה ה' הלואנה דברי עדיקותי על-אדמתי על-כן קדמתי לברח תרשישה כפי ידעתי כי אתה אל-חונן ורחום ארף אפים ורבותחסד ונתחם עלי-הרעה: (ג) ועתה ה' קחנא את-נפשי ממני כי טוב מותי מחיי: ס

9. תפארת ישראל - יכין מסכת מגילה פרק ג

ומפטיירין ביונה, לומר שאל יתיאש החוטא, שהרי בני יונה נתקבלו אף לאחר גזר דין:

10. מדרש תנחומא (ורשא) פרשת צו - יד

וכן תמצא ביונה, כי ביום חמישי ברח מפני אלהיו. ולמה ברח יונה. אלא פעם ראשונה שלחו להשיב את גבול ישראל. פעם שנייה שלחו לירושלים להחריבה, ועשה הקדוש ברוך הוא ברב רחמיו ונתחם על הרעה, והיו קורין אותו נביא השקר. פעם שלישית שלחו אל נינה להחריבה. דן יונה דין בינו לבין עצמו ואמר, יודע אני שהגוים קרובי תשובה הם, עכשו יעשו תשובה, והקדוש ברוך הוא שולח רגזו על ישראל. ולא עוד, אלא שישאל קורין אותי נביא שקר (וכו', ויקרא ח).

11. אברבנאל יונה פרק ג

וירא האלהים את מעשיהם ר"ל שבמצות המעשיות בינם לחבריהם שבו מדרכם הרעה אבל לא שבו מאמונותיהם ועם כל זה וינחם האלקים על כל הרעה אשר דבר לעשות לפי שלא היתה הגזרה כי אם על החמס אשר בכפיהם:

12. פירוש ספורנו יונה ז: א

ארך אפים – שאף על פי ששבו מן הגזל לא שבו משאר עבירות שבידם:

13. רש"י שמות (פרשת כי תשא) פרק לד

פסוק ו - ה' ה' - מדת רחמים היא, אחת קדם שיחטא, ואחת אחר שיחטא וישוב: ארך אפים - מאריך אפו ואינו ממהר לפרע, שמא יעשה תשובה: ואמת - לשלם שכר טוב לעושי רצונו: פסוק ז - עון ופשע - עונות — אלו הדונות, פשעים — אלו המרדים שאדם עושה להכעיס: ונקה לא ינקה - לפי פשוטו משמע שאינו מותר על העון לגמרי, אלא נפרע ממנו מעט מעט, ורבותינו דרשו מנקה הוא לשבים ולא ינקה לשאינן שבים (יומא פ"ו):

14. במדבר (פרשת שלח) פרק יד

(יח) ה' ארף אפים ורבותחסד נשא עון ונפשע ונקה לא ינקה פלך עון אבות על-בנים על-שלישים ועל-רבעים: (יט) סלחנא לעון העם הזה כגדל חסדך וכאשר נשאתה לעם הזה ממצרים ועד-הנה: (כ) ויאמר ה' סלחתי כדברך:

15. רש"י במדבר (פרשת שלח) פרק יד פסוק יח

ה' ארך אפים - לצדיקים ולרשעים; כשעלה משה למרום מצאו להקב"ה שהיה יושב וכותב ה' ארף אפים, אמר לו, לצדיקים? אמר לו הקב"ה אף לרשעים, אמר לו רשעים יאבדו, אמר לו חייך שתצטרף לדבר; כשחטאו ישראל בעגל ובמרגלים התפלל משה לפניו בארף אפים, אמר לו הקב"ה ונהלא אמרת לי לצדיקים? אמר לו ונהלא אמרת לי אף לרשעים, ונקה - לשבים: לא ינקה - לשאינן שבים:

16. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף נ עמוד א

אמר רבי תנינא, כל האומר, הקדוש ברוך הוא ונתרן הוא, ונתרו חיי, שנאמר, (דברים לב) "הצור תמים פעלו, כי כל דרכיו משפט". אמר רבי חנא, ואי תימא רבי שמואל בר נחמני, מאי דה נ עמוד ב דכתוב, (שמות לד) "ארף - אפים", ולא כתיב "ארף - אף"; ארף אפים - לצדיקים ולרשעים:

17. רש"י מסכת בבא קמא דף נ עמוד א - עמוד ב

ותרן - לעבור על כל פשעם. יותרו חייו - יופקרו חייו וגופו שמורה אל הבריות לחטוא. ארך אף - משמע מאריך רוגז וממתין מליפרע ארך אפים משמע שני רצונים אחת של טובה ואחת של רעה. צדיקים - מלשלם שכר טוב לאלתר. ולרשעים - מלפרע מהן לאלתר.

18. עיון יעקב (על עין יעקב) בבא קמא פרק ה - דף נ עמוד א אות יב - ב אות יב

י"ל דה"ק מי שהוא אומר שהקב"ה מוותר על כולם אפילו בלא שום תשובה ותפלה ועי"ל והוא עיקר דה"ק מי שאומר הקדוש ברוך הוא וותרן וסומך על זה לעבור איזה עבירות לזה יותרו חייו:

19. תורה תמימה דברים (פרשת האזינו) פרק לב:ד

^(ז) פירש"י האומר.... וצ"ל דהכונה כאן שסומך על זה לכתחלה לעבור על המצוות באמרו כי הקדוש ברוך הוא מוותר, וזה באמת מדה מגונה וקשה, וגם י"ל דמדוייק רש"י בלשונו לעבור על כל פשעים, כלומר שאומר גם כשעושים כל העבירות הקדוש ברוך הוא מוותר, והא דנושא עון איירי בעבירה אחת או שתיים. ועיין ביש"ש כאן כתב דמכאן מבוואר שאסור לאדם לומר יותר ממה שאני ראוי עשה הקדוש ברוך הוא עמי, משום דהוי בכלל ותרנות, ולפי מש"כ אין איסור זה מוכרח, ודו"ק:

20. אור הצפון על שמות - דרך התשובה הרב נתן צבי פינקל הסבא מסלובודקה - דער אלטער, 1849 - 1927

אולם לא כן הדבר. על האדם להגיע לידי תשובה לא על ידי ההכרה בעונשים וביסורים שה' מביא עליו, כי אם על ידי הכרה בחסדים הרבים שה' גומל עם בריותיו. ולא עוד אלא שמספיק החסד של עצם התשובה, שה' מקבל את השבים אליו לאחר שחטאו לפניו, שהאדם יבוא על ידי הכרתו בחסד זה בלבד - לידי תשובה. הרי לפי ההגיון אין כל מקום לתשובה, כי לאחר שהאדם מתכחש לבוראו והולך אחר שרירות לבו ומשחית את דרכו, היתכן שיוותרו לו וימחו את פשעיו וחטאותיו. וכבר אמרו חז"ל (ירושלמי מכות ב): "שאלו לחכמה חוטא מהו עונשו? אמרה להם: 'חטאים תרדף רעה' (משלי יג). שאלו לנבואה חוטא מהו עונשו? אמרה להם: 'הנפש החוטאת היא תמות?' (יחזקאל יח). ורק הקדוש ברוך הוא בטובו הגדול ובחסדיו המרובים נוהג עם בריותיו נגד ההגיון של החכמה והנבואה וסולח ומוחל לשבים אליו, כפי שמסיים אותו מאמר: "שאלו להקדוש ברוך הוא חוטא מהו עונשו? אמרה להם יעשה תשובה ויתכפר לו? ולא עוד אלא שהקדוש ברוך הוא הניח את התשובה ביסוד הבריאה, כפי שאומרים חז"ל שהתשובה נבראה קודם שנברא העולם (ראה פסחים נד), וכפי שמוסבר טעמו של דבר בזוהר (ויקרא ט): "עד לא ברא קדשה בריך הוא עלמא ברא תשובה, אמר לה לתשובה: אנא בעינא למברי בר נש בעלמא על מנת דכד יתובון לך מחוביהון דתהוי זמינא למשבק חוביהון ולכפרא עלייהו". עד כדי כך מגיע חסדו של הקדוש ברוך הוא שברא את העולם בתחילה על מנת כן שתינתן לבריותיו שיחטאו לפניו האפשרות לשוב אליו ולהיטהר לפניו.

21. אורות התשובה הראי"ה קוק פ"ק ט - ערך הרצון המתגלה על ידי התשובה יסוד האופי

א. קביעות המחשבה של התשובה היא מיסדת את אפיו של האדם על יסוד האצילות, והוא סופג אז תמיד אל תוכו רוח עדין, ומעמידתו היא בנה על הבסיס הרוחני בחיים ובמצויאות. התשובה השרויה בלב תמיד, מנדאת לאדם את הערך הגדול של החיים הרוחניים, והיסוד הגדול, שהרצון הטוב הוא הכל, וכל הפשרונות שבעולם אינם אלא מלואיו, נעשה תכן מטבע בנפשו על ידי אור התשובה הקבוע בו, וממילא חל עליו שפע גדול של רוח הקדש בתדירות, ורצון נשגב בקדשה, למעלה מהמדה הקבועה של בני אדם רגילים, הולך ומתגבר בו, והוא בא להפיר את הטוב האמתי של ההצלחה הגמורה שאינה תלויה כי אם באדם עצמו, ולא בשום תנאי חיצוני, והוא רק הרצון הטוב. והצלחה זו היא האשר הגדול מכל אוצרות וסגולות, ורק היא מאשרת את כל העולם ואת כל המציאות. כי הרצון הטוב, השורה בנשמה תדיר, מהפך הוא את כל החיים והמצויאות לטובה, ומתוך העין הטובה, שהוא מביט אז על ידה באמתת המציאות, פועל הוא על המציאות ועל ארחות הסבוב שבחיים שיצאו מקלל לקולם, והפל פורח וחי באשר, מתוך העשר והשבע הנשמתי שברצון הטוב. ותורה זו, שכל שאלות העולמים תלויות רק ברצון הטוב, מתפשטת

בְּעוֹלָם עַל יְדֵי מְרֵי דְתִיּוּבָתָא, שְׁתַּכְּן הַתְּשׁוּבָה הַיָּא מְשָׂאת נְפֻשָׁם הַתְּדִירָה. וּמִתּוּךְ כְּף הוֹלֵךְ, בְּאַמְת, הַרְצוֹן וּנְעֻשָׂה עֲדִין נוֹטוֹב, וְהָעוֹלָם הוֹלֵךְ וּמִתְבַּסֵּם.

22. ספר פחד יצחק על יום הכפורים מאמר א

[ד] שני שמות הוי' הנמצאים בראש השלש עשרה מדות נתבארו בחז"ל שהשם הראשון הוא לפני שיחטא האדם והשם השני הוא לאחר שיחטא האדם ויעשה תשובה. ודבר זה צריך עיון טובא. דהרי ענין התשובה שייך הוא למדת ונקמה שכך אמרו ז"ל מנקה הוא לשבים. ובא ע"ז הישוב במהר"ל כי השב על כל חטאיו ריצוי תשובתו נמשך ממדת שם הוי' השני. ואילו השב על מקצת חטאיו תשובתו מתקבלת בכחה של מדת ונקמה.

[ו] ונתבאר לנו עומק כוונתו של המהר"ל כי מדת ונקמה שפירושה היא מנקה לשבים היינו על מקצת חטאיו והא דאמרינן השם לאחר שיחטא בשב על כל חטאיו. היינו משום, דהיצירה החדשה של עולם התשובה בכחו של השם השני, אינה באה מתחילתה אלא באופן שלאחר התשובה מיהת יבוא הנברא למצב של קודם החטא מהר"ל דהא דאמרינן השם לאחר שיחטא הוא דוקא בשב על כל חטאיו. ובאמת בלי מדה נוספת של ונקמה לא היה מקום לתשובה פרטית על חטאים מיוחדים והיינו זקוקים דוקא לתשובה כללית על כלליותה של הנפש. ולזה פועלת היא המדה של ונקמה, שלאחר שנוצר ונתחדש עולם של תשובה בכחו של שם הוי', נמצא בו גם כח נקיון לתיקון פרטי על קלקול פרטי.

[יב] וחוזרים אנו בזה להתחלת הענין. שלפי שיטתו של רבינו יונה ישנה במצות היום של תשובה ביוה"כ הדגשה מיוחדת על הטהרה הבאה מתוך התשובה מה שלא נמצא דוגמתה במצות תשובה הכללית. והדגשה מיוחדת זו בודאי שנובעת היא מתוך תוכן מיוחד של חובת התשובה ביוה"כ כלפי חובת התשובה הכללית. והם הם הדברים שנתבארו בפרק זה. כי יש לו לעולם התשובה מתן תורה וקבלת תורה משלו. ועבודת היום בעסק התשובה ביוה"כ, מתייחסת היא למתן תורה של אותו היום שבו ניתנו לוחות אחרונות אשר סוף ענינם הוא מתן תורה בצורה המיוחדת לעולם התשובה. ומכיון דעסק התשובה ביוה"כ אינו עומד לעצמו, אלא שהוא מצטרף למתן תורה של עיצומו של יום, לכן יש בו שיעור למטה ואין אנו אומרים בו כי גם כל שהוא של תשובה נכנס בכללו, מפני שהמקום אשר בו מצטרפת התשובה לקבלת התורה הוא דוקא בהטהרה שבה, ולכן יצאו מן הכלל כל אותן מדרגות התשובה שאינן אלא בגדר העברת הגעל ושלא הגיעו למדרגת ליבון. כי לפי הנראה כך פירש רבינו יונה בכוונת הכתוב "הרב כבסני מעוני ומחטאתי טהרני". כי אף על פי שאנו אומרים כי לכל תשובה תמצא סליחה אין אנו אומרים כי לכל תשובה תמצא טהרה, ולכן בשעה שהמבוקש הוא טהרה מן החטא אז התנאי הוא דוקא "הרב כבסני", דהיינו שהענין מתחיל דוקא מריבוי הכיבוס, ויש לו שיעור למטה. ועיצומו של יום הכפורים שהוא יום סליחה ומחילה, מכל מקום חובת התשובה שבו היא חובת הטהרה דוקא, לפני ה' תטהרו.

